

BABA SALİM (ÖĞÜTCEN) VE ESERLERİ

Muzaffer BAŞKAYA*

Hayatı

Baba Salim (Öğütçen) 1887 yılında Trabzon'un o günkü adıyla Debbağhane yani Tabakhane Mahallesi'nde dünyaya gelmiştir. Babası askeri mütekeaitlerden Vâizoğlu Yüzbaşı Abdürrezzak Efendi'dir. Abdürrezzak Efendi, birçok savaşa gönüllü katılmış bir kişi olup¹ katıldığı Rus harbi sırasında gözlemini kaybetmiştir. Aslında gerçek adı Mehmet Salim olmakla birlikte 1934 yılı sonrasında yani soyadı kanunundan sonra Öğütçen soyadını almıştır.² Baba Salim beş-altı yaşlarında iken mahalle mektebine başlamış ve burada Fatma Hanım adlı bir bayan öğretmenden elifba ve Kuran okumayı öğrenmiştir. Sonraları Hafız Mesut isimli bir hocadan ilmihal ve tecvit ve biraz da yazı öğrenen Baba Salim'in tahsil hayatı bu şekilde sona ermiştir. Hamamizade İhsan, meşhur *Hamsiname* adlı eserinde Baba Salim'in okul hayatından söz ederken şu ifadeleri kullanmıştır: “*Tahsili dayısı Osman Efendi'den birkaç ay yazı meşk almaktan ibarettir. Yazısı huruf-ı mukattaya yakın ve kendisinin de güçlülükle okuyabileceği şekildedir.*”³

Baba Salim'in tahsil hayatının oldukça kısa sürmesi onun cahil, bilgisiz bir kimse olduğu anlamına gelmemektedir. Zira hayatı yaşayarak öğrenen Baba Salim, tahsil meselesi ile ilgili duygularını yıllar sonra şu sözlerle ifade etmiştir:⁴

Ne tarih okuduk, ne hendese,
Ne mektep görmüşüz ne medrese,
Koyamaz kimse bizi kafese,
İyi kötüden seçenlerdeniz.

Baba Salim ilk şiirini çok küçük yaşlarda yazdığını ifade etmiştir. İlk şiirini yazış öyküsü ise şu şekildedir: Babasıyla birlikte yolda yürümekte olan Baba Salim'in üstüne yoldan çamur sıçramıştır. Baldırına çamur sıçrayan Baba Salim bilmeyerek şu sözleri mırıldanmıştır:

Çamur atladı, yapıştı baldırına
Baba geçelim karşıki kaldırına

Baba'nın gençlik yılları da oldukça hareketli geçmiş, iş hayatı ise farklı alanları kapsamıştır. Bazı kaynaklarda 15 yaşından itibaren karnalıcılık yaptığı, bazen dondurma sattığı hatta bu işi yaparken mani ve türkü söylemeye başladığı belirtilmiştir.⁵ Fakat ciddi anlamda ticari hayatı babasının Zağnos Mevkiinde açtığı küçük bir attar dükkânında başlamıştır. Baba Salim ayrıca, tatlıcılık, şerbetçilik, dondurmacılık, tabaklık ve çapulacılık gibi meslekleri yapmıştır. Bu mesleklerin ardından yine Zağnos Mevkiinde bir kahve açan Baba Salim kahveciliğe başlamıştır.⁶

* Doç. Dr., Trabzon Üniversitesi Fatih Eğitim Fakültesi, mbaskaya61@gmail.com

¹ *Yeni Yol Gazetesi*, 10 Mayıs 1944

² Mustafa Duman, “Trabzonlu Halk Şairi Baba Salim”, *Hamsi Magazin Dergisi*, Yıl:1, 1990, Sayı:2., s.16.

³ *Yeni Yol Gazetesi*, 10 Mayıs 1944

⁴ Hüseyin Albayrak, *Trabzon Basın Tarihi*, 1994, s. 318

⁵ Hamamizade İhsan, *Baba Salim*, İktisat Matbaası, İstanbul 1930, s. 3

⁶ *Yeni Yol Gazetesi*, 10 Mayıs 1944

Kahveciliğin yanında başka birçok meslekle de meşgul olan Baba Salim, bunların hiç birinde başarılı olamamıştır. Sanırız Baba Salim'in ticaret hayatında başarılı olamamasının nedeni, onun hayata bakışı ile ilgiliydi. Zira O, ticareti canı gönülden benimseyerek değil, mecbur kaldığı için yapmıştır. Yani Baba Salim tüccar ruhlu, kâr etmeyi her şeyden fazla düşünen tabiatta bir kişi değildi ve bu nedenle olsa gerek hiçbir işte fazla dikiş tutturamamıştı. Açtığı hemen hiçbir dükkânın başında durmaz, başka işlerle meşgul olurdu. Hatta rivayete göre, zaten az sayıdaki müşterileri dükkâna gelirler, Baba'yı orada göremeyince alacakları şeyi kendileri bulur, tartar alır ve parasını bırakıp çıkarlardı.⁷

Baba Salim bu meslekleri icra ederken diğer yandan da aşk kitaplarını okuyarak, doğuştan kendisinde mevcut olan “nazım” kabiliyetini artırmıştır.⁸ Halk şairlerinden ise daha çok Kerem, Âşık Garip, Âşık Ömer, Dertli, Şem'i, Emrah vs. gibi Bayburtlu Zihni divanları ile Ziya Paşa'nın şiirlerini, Muallim Naci'nin kitaplarını da okumuştur.⁹

Daha genç yaşlardan itibaren kafiyeli söz söylemeye yatkın olan Baba Salim, bu kabiliyetinin farkına vararak onu geliştirmeyi hedeflemiştir. Daha sonra şairlik yapan mahalli ozanlarla görüşerek, yazılmış bazı şiirleri ezberleyeme ve kendisini de vezinli sözler söyleme alıştırmıştır. Saz şairleri gibi tekerleme ve tekellüm tarzında git gide mani, koşma ya da destan benzeri şeyler söylemeye başlamıştır. Daha sonra aruz vezni ile semai, divan, kalenderi şekillerinde manzumeler yazmış veya söyleyip başkasına yazdırmıştır. Baba Salim bunlarla da yetinmeyerek Trabzon'da Karari, Sadayi gibi halk âşıklarıyla tekerleme ve maniler söyleyen meşhur Kafiyeci Ali Beyle de söyleşmeye/atışmaya başlamıştır. Hatta bir rivayete göre Baba Salim 1322 yılında (1904/1905) Zağnos'ta yeni açılan kahvede saz çalarken çevredekiler Karari Baba'ya onu tavsiye etmiş, böylece karşılıklı konuşma ve şiirler söylenmeye başlanmıştır. Rivayete göre genç yaşına rağmen Baba Salim, yılların Karari Baba'sını mat edebilmiştir.¹⁰

Bu arada Baba Salim'in “Baba” lakabını nasıl aldığını açıklamakta fayda vardır. Bu olayın gelişimi ise şu şekildedir: İstiklal Harbi yıllarında, Büyük Taarruz harekâtı başlamıştı. Fakat Trabzonlular yaklaşık üç gün boyunca Ankara'dan olumlu veya olumsuz bir haber alamamıştı. O süreçte Trabzon Muallimler Birliği'nde ordu mensupları yararına bir müsamere verilmişti. Müsamerenin konusu da pek tabii Türk askerinin geçmişteki kahramanlıklarıyla ilgiliydi. Salon alkış seslerinden yıkılır dereceye gelmişti ve o sırada sahneye halk ozanı Salim çıktı. Bu büyük heyecanın tesiriyle oracıkta hazırladığı uzun bir manzumeyi okudu. Bu manzumenin tamamının kaydı bulunmadığından aşağıda bir dörtlük olarak verilmiştir:

Ecdadının namı bugün dünyalara sığmaz
Ceht eyle de kat sende anın namına bir şan
Ölmezsin ey kahraman ırkım ölmeyeceksin
Dünyalar eğer, baştanbaşa olsa da viran

Baba Salim, bu mısraları okuduğunda 35 yaşındaydı ve o günün manevi ortamı içinde izleyicileri adeta mest etmişti. Salonun duvarları alkışlarla inlerken diğer yandan duygulananlar ve ağlayanların sayısı hayli fazlaydı. Alkışların sona ermesiyle birlikte davetlilerden Hacı Ahmet Barutçu şu konuşmayı yapmıştır: “Arkadaşlar, şairimiz Salim Efendi bu manzumesiyle bizim milli heyecanlarımızı yeniden taşırdı. Kendisine pek çok şeyler borçluyuz. Ben onu bugünden itibaren bu memleketin babası olarak kabul ediyorum ve koşmalarında “Baba” ismini kullanmasını teklif ediyorum”. İşte bu olay ve ardından yaşanan konuşma sonrası Salim Efendi, Baba Salim olarak anılmaya ve tanınmaya başlamıştır.¹¹

⁷ İhsan, a.g.e, s. 4

⁸ *Yeni Yol Gazetesi*, 5 Ağustos 1944

⁹ İhsan, a.g.e, s. 4

¹⁰ İhsan, a.g.e, s. 4

¹¹ *Yeni Yol Gazetesi*, 9 Ağustos 1944

Bu şekilde Baba Salim olarak anılmaya başladıktan sonra O'nun Trabzon'da en uzun süreyle uğraştığı iş, Sülüklü Mezarlığı'nda memur olarak çalışmasıdır. Bu arada şunu da ifade etmek gerekir ki Baba Salim'in hayatını konu edinen bazı eserlerde Baba'nın Trabzon'da yayınlanan Haber Anası ve Sivrisinek Gazetelerini çıkardığı da ifade edilmiştir.¹²

Trabzon şehir merkezinin dışında Sülüklü Mezarlığı'nda çalışan Baba Salim, şehrin sosyal hayatı içinde önemli bir yere sahip olmuştur. Baba Salim bu dönemde şehrin cemiyet hayatının kalbi olan Halkevi'nin yaptığı organizasyonların neredeyse hepsinin içinde yer almıştır. Bunlardan bir tanesiyle ilgili örnek vermek gerekirse, 1941 yılında Halkevinde yapılan folklor gecesinde Baba Salim de sahne almıştır.¹³

Memuriyet hayatına Trabzon'da bulunan Sülüklü Mezarlığında devam eden Baba Salim 1948 yılında bazı üzücü olaylarla karşılaşmıştır. Bu olaylardan en önemlisi bin bir maddi güçlükle hayatına devam eden Baba Salim'in yaş haddinden emekliye sevk edilmiştir.¹⁴ 1950 yılı, Baba Salim için büyük üzüntü ve değişimlerin yaşandığı bir yıl olmuştur. Zira bu yılın bahar aylarında Baba Salim'in hayat arkadaşısı Seher Hanım hayata veda etmiştir. 30 Mayıs tarihli bir haberde yer alan bilgilere göre yakalandığı hastalıktan kurtulamayan Seher Hanım 26 Mayıs 1950 günü hayata gözlerini yummuştur.¹⁵

Baba Salim, bir süre sonra Trabzon'dan ayrılmıştır. Doğduğu, yetiştiği ve Baba lakabını aldığı şehirden ayrılan Baba Salim, Eskişehir'e kızının yanına taşınmıştır. Eskişehir'de ikamet ettikten sonra İstanbul'a taşınan Baba Salim, burada da boş durmamıştır. Trabzon'da yaşadığı yıllardan aşına olduğu gazetecilik ve yayıncılık faaliyetlerine burada da devam eden Baba Salim, 18 Aralık 1954-7 Aralık 1955 tarihleri arasında Demokrat Baba adlı bir gazete çıkarmıştır. 11 sayı yayınlanmış olan bu gazete daha çok siyasi, mizahi ve o günün iktidarı Demokrat Parti'yi destekleyen bir gazete hüviyetindeydi.¹⁶

Ömrünün son yıllarını gazete sahibi olarak İstanbul'da geçiren Baba Salim, yine burada yani memleketinden çok uzakta hayata gözlerini yummuştur. Baba Salim'in ölümü ile ilgili olarak Trabzon Liselerinden Yetişenler Cemiyeti tarafından Cumhuriyet Gazetesi'ne verilen ilanda şu ifadeler kullanılmıştır:¹⁷

Trabzon'un meşhur halk şairlerinden hemşerimiz Baba Salim Ögütçen Hakkın rahmetine kavuşmuştur. Cenazesi 30 Aralık 1956 Pazar günü Kasımpaşa Camii'nde öğle namazını müteakiben icra edilecek dini merasimden sonra Okmeydanı'ndaki aile kabristanına defnedilecektir. Sayın hemşerilerimizin alakasını rica ederiz.

Baba Salim, İstanbul Kulaksız Mezarlığı'na Ada:1, parsel 4258'e gömülmüştür. Mezarlık kayıt defterinde adı Baba Salim Ögütçen olarak kayıtlıdır. Yapılan araştırmalarda Baba Salim'in mezarının üstüne daha sonraları başka bir kişinin defnedildiği ortaya çıkarılmıştır.¹⁸

Eseri

Hayatı zorluklar ve maddi sıkıntılarla geçen Baba Salim'e hiç değilse biraz olsun destek olmak isteyen bazı hayırseverler Baba Salim'in o tarihe kadar söylediği veya yazdığı şiirleri bir araya getirmek için uğraşmış ve en sonunda bu emellerinde başarılı olmuşlardır. Bu kapsamda Baba Salim'in şiirlerinden oluşan "*Baba Salim Divanı*" adlı eser, 1942 yılı itibarıyla Doktor Abdullah Zaralioğlu'nun gayretiyle neşredilme aşamasına gelmiştir.¹⁹ Baba'nın hayatı ve şiirlerini konu alan eserin basımı için şehrin ileri

¹² Albayrak, a.g.e, s. 573

¹³ *Yeni Yol Gazetesi*, 13 Birinci Kanun 1941

¹⁴ *Halk Gazetesi*, 10 Ağustos 1948

¹⁵ *Yeni Yol Gazetesi*, 30 Mayıs 1950

¹⁶ Duman, a.g.e, s.20-21

¹⁷ *Cumhuriyet Gazetesi*, 30 Aralık 1956

¹⁸ Şebnem Kobya, "Baba Salim Divanı", *Yüksek Lisans Tezi*, KTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yıl: 2008, s. 16

¹⁹ *Yeni Yol Gazetesi*, 15 Temmuz 1942

gelenleri de seferber olmuştur. Bu kapsamda Nisan 1944'de Trabzon Halkevi'nde paralı bir müsamere tertip edilmiştir. Buradan elde edilen gelire söz konusu eserin basım masrafları karşılanmak istenmiştir. Bu tür faaliyetler bununla da sınırlı kalmamış, yine Halkevinde ve geliri aynı yere sarf edilmek üzere bir Baba Salim Gecesi tertip edilmek üzere hazırlıklara başlanmıştır.²⁰

Trabzon'un ileri gelenleri onun hatırası için kitap çıkarmaya çalışırken diğer yandan da şehirde yayınlanan gazeteler Baba'ya bir köşelerini ayırmışlardır. Daha çok "Düştü" adlı köşesinde Yeni Yol Gazetesi'nde yazan Baba Salim, gündelik olaylardan, çevresinde gördüklerinden, kendi dertlerine kadar birçok farklı konuyu ele almıştır. Konuyla ilgili bir yazıda Baba Salim'in gazel, destan, koşma ve manilerinden ibaret olan şiirlerinin çoğunun Trabzon gazetelerinde çıktığı halde Baba'nın bu eserleri eline geçirdiği kâğıt parçalarına, yalnız kendisinin okuyabileceği o basit iptidai yazısıyla yazdığı veya söyleyerek başkalarına yazdırdığı ifade edilmiştir. Yani aslında neşredilenler haricinde birçok eserinin olduğuna dikkat çekilen yazıda, Baba'nın gazetelerde intişar etmeyen şiirlerinden birçoğunun ne yazık ki kaybolduğu ifade edilmiş, buna sebep olarak da Baba'nın kalenderliği ve derbederliği gösterilebilmiştir.²¹

Baba Salim'in parasızlık sebebiyle bir türlü neşredilemeyen kitabı nihayet 1946 yılı sonuna doğru hazırlanıp satışa çıkarılmıştır. Trabzon Ortaokulu Türkçe Öğretmeni Nesip Yağmurdereli'nin editörlüğünü üstlendiği bu eserde Baba Salim'in hayatı ve o güne kadar yayınlanan şiir, gazel, koşma gibi eserlerine yer verilmiştir.²²

Baba Salim Divanı

1950 yılında Trabzon'dan ayrılan Baba Salim, Eskişehir'e kızının yanına taşınmıştır. Burada birkaç yıl kaldığı tahmin edilen Baba Salim Eskişehir'de yaşadığı süreçte Baba Salim Divanı adlı bir eser neşretmiştir. Eserin önsözünü kaleme alan Baba Salim burada şu ifadeleri kullanmıştır:²³

Sayın okuyucularım, hiç mektep medrese görmeden dördüncü eserimi de büyük sayın milletime vermeye muvaffak oldum. Tabi bu, benim için bir iftihar ve gurur teşkil eder. Lakin hiç de öyle değildir. Bu iftihar ve gurur ancak bana gelinceye kadar nice nice harikalar yaratan asil ve büyük milletimindir. Benim ise mektebim tabiat, hocam halktır. Ben de halk şairiyim. Arılar çiçekten çiçeğe konarak bal topladıkları gibi ben de şiirlerimde kullandığım heyecanlı kelimeleri hep halktan topladım ve şiir vadisinde olan ilhamımı da halktan aldım o halde benim yapacağım iş hiç mektep medrese görmeden beni şair yaratan ve bana o meziyeti veren büyük ve asil milletime hayatta kaldığım müddetçe dua etmekten ibarettir. Dünyalar durdukça var olsun yaşasın büyük ve asil milletim. Âmin.

Baba Salim Divanı adlı eserde yer verilen eserlere bütüncül bir gözle baktığımızda Baba Salim'in şiirlerinde yazılı kültür ortamından beslenerek yer yer mahallî ağız özelliklerini kullandığı anlaşılmaktadır. Aruz vezninde çok başarılı sayılmayacağını ama hece vezninde çok güçlü örnekler ortaya koyduğunu söylenebilir. Baba Salim'in, Türk sözlü şiir geleneğinin geleneksel tema ve söyleyiş kalıplarını başarıyla kullanarak gelenekle sağlam bir bağ kurmuş olduğu dikkat çekmektedir.²⁴ Zira şiirlerine genel olarak bakıldığında hemen her tür konuda eserler ortaya koyduğu anlaşılmaktadır. Mesela aşkla, karamsarlıkla, yoksullukla, yiyeceklerle, sağlıkla, ölümle, toplumsal sıkıntılarla, iklimle, milli hassasiyetlerle ve hamsiyle ilgili çok sayıda eseri söylediği anlaşılmaktadır.

Baba Salim, geride yüzlerce hatta binlerce eserden oluşan büyük bir külliyyat bırakmıştır. Bu külliyyatın bir kısmı akademik çalışma ve araştırmalara konu olmuşsa da Baba Salim, gerektiği derecede araştırılıp edebi literatürde hak ettiği seviyede yer alamamıştır. Manileri, destanları, koşmaları, gazelleri

²⁰ Yeni Yol Gazetesi, 22 Nisan 1944

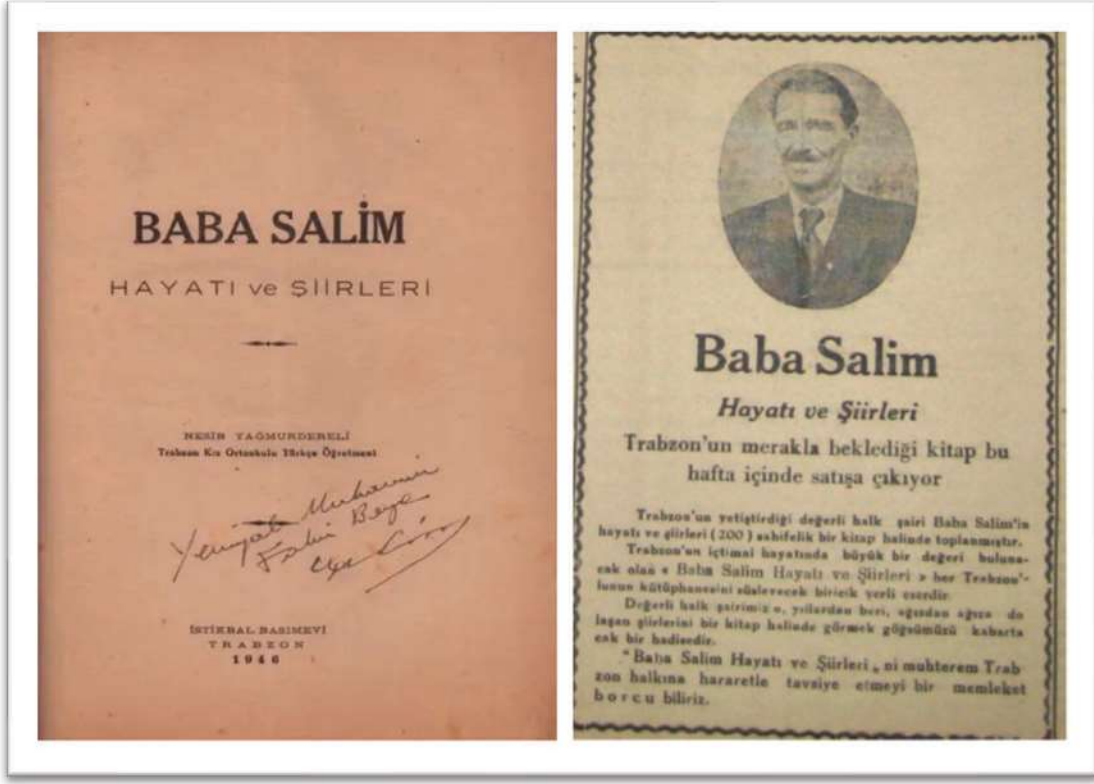
²¹ Yeni Yol Gazetesi, 8 İkinciteşrin 1944

²² Nesip Yağmurdereli, *Baba Salim'in Hayatı ve Şiirleri*, İstiklal Basımevi, Trabzon 1946

²³ Baba Salim Öğütçen, *Baba Salim Divanı*, Güzelış Matbaası, Eskişehir, 1952, s. 1.

²⁴ Kobyay, a.g.t, s. 50.

ile edebi türlerin hemen hepsinden örnekler ortaya koyan Baba Salim'in geride bıraktığı bu zengin mirası edebiyat tarihçilerinin ilgisini beklemektedir.²⁵

Resim 1: Baba Salim adına 1946 yılında çıkarılan ve içinde kendisine ait şiir, gazel ve koşmaların bulunduğu eserin kapağı ve tanıtımı

Kaynakça

Albayrak, Hüseyin, *Trabzon Basın Tarihi*, 1994.

Başkaya, Muzaffer, "Aşıklık Geleneğinin Son Temsilcilerinden Trabzonlu Halk Ozanı Baba Salim (1887-1956)", *Turkish Studies*, Bahar 2018, Vol: 13/12, s.613-630.

Duman, Mustafa, "Trabzonlu Halk Şairi Baba Salim", *Hamsi Magazin Dergisi*, Yıl:1, 1990, Sayı:2.

İhsan, Hamamizade, *Baba Salim*, İktisat Matbaası, İstanbul 1930.

Kobyay, Şebnem, "Baba Salim Divanı", *Yüksek Lisans Tezi*, KTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yıl: 2008.

Yağmurdereli, Nesip, *Baba Salim'in Hayatı ve Şiirleri*, İstiklal Basımevi, Trabzon 1946

Cumhuriyet Gazetesi

Halk Gazetesi

Yeni Yol Gazetesi

²⁵ Muzaffer Başkaya, "Aşıklık Geleneğinin Son Temsilcilerinden Trabzonlu Halk Ozanı Baba Salim (1887-1956)", *Turkish Studies*, Vol: 13/12, Bahar 2018, s. 627.

